

УДК 811.161.2. (075.8)

Кудіна Т.М.

ПОШУКИ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Стаття присвячена проблемі викладання української мови іноземним слухачам підготовчих відділень університетів. У праці йдеться про пошуки сучасних комп'ютерно орієнтованих методів і засобів навчання української мови як іноземної, розглянуто мультимедійні засоби навчання.

Ключові слова: українська мова як іноземна, мультимедійні засоби, мовленнєва діяльність.

Під час навчання іноземних студентів у вишах України українська мова не належить до сфери їх майбутньої професійної компетенції, але є необхідним засобом спілкування та адаптації до нових соціально-культурних умов і засобом оволодіння майбутньою професією. Тому якість професійно зорієнтованої довузівської підготовки іноземних студентів великою мірою залежить від предметної компетенції викладача української мови, який сьогодні стикається з новими викликами часу. По-перше, комерціалізація освіти відкрила доступ іноземцям, слабо підготовленим на батьківщині із загальноосвітніх предметів. Активна навчальна діяльність нерідною мовою викликає у них великі труднощі. За нашими спостереженнями, такі іноземці складають майже половину контингенту слухачів підготовчих відділень. По-друге, сучасні тенденції у дидактиці пов'язані з індивідуалізацією та інтенсифікацією навчального процесу, що забезпечують вибір кожним суб'єктом навчального процесу власної траєкторії навчання, яка враховує його індивідуально-психологічні особливості. Отже, пошук сучасних методів формування навчально-предметних компетенцій мовної особистості є актуальною проблемою лінгводидактики.

Основною метою пропонованої статті є розробка сучасних пошуків викладання української мови як іноземної. Для досягнення визначеної мети передбачалося розв'язання таких завдань: з'ясувати сучасні тенденції в розвитку методики навчання української мови як іноземної, роль і місце електронних засобів навчання у становленні нових методик та запропонувати один із варіантів їх ефективного з погляду лінгводидактики застосування. Матеріалом дослідження є основні науково-методичні розробки у галузі викладання мови як іноземної. Об'єктом дослідження обрано методи викладання мови як іноземної. Предметом аналізу є потенціал інформаційно-комунікаційних технологій і доцільність їх використання у вищій школі для викладання української мови як іноземної.

Методика навчання української мови як іноземної – доволі молода наука, яка почала інтенсивно розвиватися в умовах суверенної України. Теоретико-лінгвістичним підґрунтям пошуку і розробки ефективної методики викладання української мови для іноземців стали відомі, перевірені практикою методики, що у лінгводидактиці отримали статус напрямків у навчанні іноземної мови, серед яких найвагомими є: перекладні методи (серед них виділяють граматико-перекладний, текстуально-перекладний, свідомо-зіставний та методику національно-мовного орієнтування), прямі, або безперекладні, методи (власне прямий метод, аудіовізуальний, аудіолінгвальний), інтенсивні методи (сугестопедичний, метод активізації можливостей особистості чи колективу, психотерапевтичні методи) та комбіновані методи (зокрема свідомо-практичний та комунікативний методи). Певні надбання кожного з них успішно використовувалися в навчальній діяльності вітчизняних педагогів, а лінгвофілософські і лінгвістичні засади знайшли відображення у підручниках та навчальних посібниках з практичного курсу української мови як іноземної, які побачили світ в останнє десятиліття. Це початковий та базовий курси [В.Вінницька, Л.Голов'яшина, Н.Плющ 2001; Г.Макарова, Л.Паламар, Н.Присяжнюк 2001-2002; В.Вінницька, Н.Плющ 2003; Н.Зайченко, С.Воробйова 2004; Г.Гайдамака 2005; А.Чистякова 2006; Т.Кудіна 2009; О.Тростинська 2011; О.Палінська, О.Туркевич 2011 та ін.], розробки для викладання різних аспектів української мови в іноземній аудиторії для майбутніх філологів та перекладачів – морфології, стилістики, наукового мовлення, лінгвокраїнознавства [М.Шевченко 2008; О.Самусенко, О.Клімкіна 2009; Л.Мацько, О.Сидоренко, О.Мацько 2010] тощо. Вагомі дослідження в сфері викладання української мови як іноземної викладені у працях таких дослідників як: Т.Донченко, Я. Гладир, І. Жовтоніжко, Т. Єфімова, А. Кулик, Т. Лагута, О. Тростинська, Г. Тохтар, Б. Сокіл та інші. І робота в цьому напрямку продовжується.

Останні досягнення в лінгводидактиці пов'язані з інформаційно-комунікаційними технологіями. Впровадження ІКТ у процес навчання іноземним мовам зумовлюється необхідністю розв'язання державних проблем:

- відповідність світовим тенденціям розвитку інноваційної освіти (зростання частки самостійної роботи у навчанні, створення можливостей для саморозвитку особистості, забезпечення вільного доступу до засобів навчання, реалізація принципу «безперервної освіти»);

- модернізація економіки (масова іншомовна підготовка спеціалістів різних професій, що необхідно для обміну досвідом, розповсюдження продуктів вітчизняного виробництва на світовому ринку);

- задоволення соціального замовлення суспільства (участь великої кількості громадян у міжкультурній комунікації, процесах глобалізації і усвідомлення унікальності свого власного ментального простору).

Електронні засоби навчання дають можливість:

- 1) реалізувати особистісно-діяльнісний підхід у навчанні мовам,
- 2) найповніше реалізувати дидактичний принцип наочності;

- 3) штучно створити україномовне середовище для навчання іноземців у будь-який час в аудиторії, вдома, у транспорті;
- 4) виконувати інтерактивні види вправ одночасно з багатьма слухачами;
- 5) забезпечити об'єктивний контроль знань;
- 6) підвищити ефективність самостійної навчальної діяльності.

Питання про необхідність створення для іноземних слухачів середовища для вивчення української мови в позааудиторний час постає з перших днів їхнього перебування на підготовчому відділенні. І це середовище повинно бути навчальним, відповідати вимогам чинної програми, форми і методи навчання української мови як іноземної мають бути сучасними, привабливими, тобто слухачі повинні бути вмотивовані до навчання в позааудиторний час. Зрозуміло, покласти на викладача відповідальність за організацію навчальної діяльності слухачів у час, вільний від аудиторних занять, неможливо. З іншого боку, найпоширенішим і найпотужнішим середовищем для спілкування молоді сьогодні є Інтернет, доступ до мережі якого не становить жодних проблем. Тому не випадково для організації освітніх середовищ провідні університети саме й обирають всесвітню мережу Інтернет. Доцільність використання Інтернет-ресурсів у навчанні іноземних мов не викликає сумніву. Нові умови навчання за допомогою інформаційних технологій характеризуються гнучкістю, відкритістю, доступністю і надають студентів можливість вільного вибору місця, часу, змісту та форм навчання, розвивають його пізнавальний інтерес.

Тому шляхом досягнення мети нашого дослідження було створення електронного курсу з української мови як іноземної з інтернет-адаптованим навчальним мультимедійним контентом. Через те, що цей курс призначений для самовдосконалення знань з української мови у вільний від занять час, він не повторює електронну копію паперового підручника. Тільки в такому форматі, на наш погляд, він буде сприйматися з великою цікавістю. В основу мультимедійного курсу ми поклали україномовний художній фільм. Це зумовлено низкою обставин.

Базовою інформаційною технологією, що застосовується для навчання іноземним мовам, є мультимедіа. Мультимедіа дозволяє одночасно проводити операції з нерухомими зображеннями, динамічними об'єктами (відеофільмами, анімаційними об'єктами), текстом і звуком. Синхронна дія на слух і зір людини підвищує обсяг і ступінь засвоєння інформації, що надходить в одиницю часу.

Сучасна психолінгвістика визначає об'єктом навчання іноземної мови мовленнєву діяльність людини, яка можлива тільки за наявності мовленнєвої ситуації. Імітувати мовленнєву ситуацію викладач може за допомогою електронних засобів навчання, показуючи відповідний відеосюжет.

Кіно- або відеофільм є аудіовізуальним унаочненням, що демонструє конкретну мовленнєву ситуацію, адже на екрані видно, хто з ким спікується, міміку співрозмовників, жести, зрозуміла мотивація вчинків і висловлень комунікантів.

І.Зимня [1, с.106], визначаючи психологічні особливості навчання іноземній мові, важливу роль у розвитку мовленнєвих дій надає унаочненню.

На її думку, унаочнення створює: 1) смислову опору для народження і розуміння іншомовного висловлювання; 2) стимул для народження висловлювання; 3) мовний зразок, який потім служитиме еталоном, сприятиме виробленню програми власної мовленнєвої діяльності.

На початковому етапі навчання у процесі формування умінь і навичок аудіювання виникають труднощі, подолати які можна саме за допомогою відеоматеріалів. Відеоматеріалами, поділяючи погляди О.Ільченко [3, с.8], ми називаємо художні, документальні, мультиплікаційні фільми, а також теленовини, рекламні блоки тощо, записані на плівку або цифрові носії і використані в якості дидактичного матеріалу. Перегляд автентичних відеоматеріалів і цілеспрямована, методично продумана робота з ними є найбільш ефективним способом формування безперекладного внутрішнього мовлення – основи для розвитку навичок аудіювання навіть за умови володіння обмеженим мовним матеріалом. Систематичне використання відеоматеріалів у навчальному процесі усуває також проблему звикання до мовлення однієї особи (викладача) і труднощі розуміння мовлення інших людей.

Відеоматеріали як додатковий навчальний засіб можуть ефективно застосовуватися для формування навичок читання. Кінофільми і телепередачі з титрами (captioned television) спочатку були створені для людей з вадами слуху, а сьогодні розглядаються як новий спосіб навчання читанню іноземною мовою. Аудіо- і відеоконтекст допомагають усвідомити значення графічного образу слова у нерозривному зв'язку із звуковим образом.

Важливим питанням з погляду лінгводидактики є критерії вибору автентичних відеоматеріалів. Викладач повинен керуватися перш за все дидактичною і методичною метою навчального процесу і розуміти, що художній фільм як твір мистецтва уникає шаблонів, шукає неповторних і незаштампованих ситуацій і виразів. Вербальному плану художньої кінокартини властивий високий ступінь довільності мовних структур, яка виникає внаслідок синтезу двох планів – плану комунікації і плану виразності. Методична несистемність мовного матеріалу художнього фільму вимагає від викладача ретельного опрацювання кожного кінофрагмента. На це звертає увагу А.Щукін [5, с.38]. Він пише, що звуковий ряд є тим матеріалом, який повинен бути засвоєний у результаті роботи над фільмом, а відеоряд допомагає зрозуміти і закріпити звукові образи. Відповідно проблема синтезу відеоряду і вербального плану є важливою у відборі фільму для демонстрації і розробки системи занять.

Російський науковець В.І.Іванова-Циганова [2, с.114], яка дослідила всі можливі співвідношення звука і зображення в семантичному, квантитативному, темпоральному і локальному значенні, радить на початковому етапі вивчення іноземної мови відбирати ті кінофрагменти, де відеоряд збігається із звуковим або відеоряд ширший, ніж вербальний, тобто на екрані показується більше, ніж промовляється.

Мовний матеріал, що входить до розробленого нами аудіовізуального курсу «Українська мова для іноземців», визначений чинною «Програмою з української мови для студентів-іноземців, які навчаються на підготовчих

факультетах (відділеннях) вищих навчальних закладів України» [4] і відповідає третьому рівню володіння українською мовою згідно з Програмою або рівню А+ за Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти (другий семестр). Саме в другому семестрі головним завданням на заняттях з української мови є перехід до невідготовленого мовлення для вираження власних думок і суджень, а це вимагає знання великого обсягу лексичних одиниць. У той же час кількість годин для вивчення української мови у другому семестрі скорочується, додаються дисципліни, що відповідають напрямку спеціальності, якою планують оволодіти іноземні слухачі. Тобто зростає частка самостійного вивчення мови.

Мультимедійний аудіовізуальний курс створений у програмній оболонці для дистанційного навчання Moodle і структурно складається з двох блоків: інформаційного і контрольного (тренувального). До інформаційного блоку входять: словники, граматичні таблиці, аудіо- та відеопрезентації. Контрольний блок містить тренувальні вправи, конструктор тестів і тестувальний модуль. Спробуємо аргументувати необхідність таких структурних елементів.

Як засвідчує аналіз методичної літератури, для формування лексичної компетентності слухача навчальний засіб повинен містити інформацію про лексичні одиниці, які вивчаються на занятті. Тому обов'язковим елементом кожного уроку електронного курсу є словник нових слів, які містяться у діалогах фільмів і які необхідні для обговорення теми кінофрагменту. Тлумачний аудіословник і перекладний словник використовуються на етапі ознайомлення з новими лексичними одиницями.

Таким чином, словники – це перша частина інформаційного блоку електронного курсу для вивчення української мови.

У другій частині інформаційного блоку містяться граматичні таблиці, які не тільки пояснюють граматичні явища тексту кінодіалогу, але й узагальнюють набуті знання.

Банк інтерактивних кінофрагментів, аудіофайли і тейпскрипти діалогів (презентації у Power Point) входять до інформаційного блоку і є навчальним матеріалом, який можна роздрукувати.

Як будь-яка навчальна система, ММНМК має тренувальний або контрольний блок. Він містить систему вправ, що спрямовані на запам'ятовування лексичного матеріалу та автоматизацію дій слухачів з новими лексичними одиницями, і тести.

Самостійна робота слухача підготовчого відділення над електронним уроком починається з повторення граматичного матеріалу, який вивчався на аудиторному занятті. Потім іноземець ознайомлюється з кінодіалогом, під час перегляду якого формує контекстне розуміння нових лексичних одиниць, адже презентація слова в контексті (мікроситуації) розкриває його морфологічні та синтаксичні зв'язки. Перекладний і тлумачний словники є допоміжними засобами семантизації лексичних одиниць, необхідних для розуміння тексту кінодіалогу.

Основний час самонавчання повинен бути витрачений іноземним слухачем на ознайомлення з новими словами і вивчення діалогу. Тільки після цього слухач може виконувати вправи, тренувальні і контрольні тести, результати роботи з якими автоматично потрапляють на сервер до викладача. Перегляд повного фільму буде можливим через деякий час, коли в іноземця виникне інтерес до сюжету фільму, долі героїв кінофрагментів.

Роль викладача у процесі самостійної навчальної діяльності слухачів підготовчого відділення у мережі Інтернет полягає в тому, що він через певний функціонал програмної оболонки Moodle контролює доступ до електронного ресурсу і вивчення навчальних матеріалів відповідно до робочої програми з української мови. Важливим є питання мотивації навчальної діяльності слухачів над електронним курсом. Багаторічний досвід роботи показує: якщо освітній ресурс високої якості (в тому числі інтернет-доступний) і є «домашнім зошитом», який обов'язково перевіряється викладачем до наступного заняття, то вивчення української мови йде швидше. Таким чином, аудіовізуальний курс в оболонці для дистанційного навчання Moodle – це потужний навчальний засіб для організації самонавчання та формування в іноземних слухачів підготовчого відділення, які вивчають українську мову, мовнокомунікативної компетенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку/ И.А.Зимняя. – М.: Русский язык, – 1989. – 160 с.
2. Иванова-Цыганова В.И. Особенности учебных кинофильмов по иностранным языкам как источник информации и их использование для обучения устной речи в языковом вузе / В.И.Иванова-Цыганова – М.:Просвещение. – 1971. – 235 с.
3. Ильченко Е. Использование видеозаписи на уроках английского языка [Текст] / Е.Ильченко // Первое сентября, Английский язык. – 2003. – № 9. – С. 7–9.)
4. Навчальні плани та програми (довузівська підготовка іноземних громадян) / Уклад.: Л.Г.Новицька, О.Ф.Гудзенко, М.І.Дудко та ін. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2003. – Ч.1. – 56 с.
5. Щукин А.Н. Применение аудиовизуальных средств на занятиях по русскому языку со студентами-иностранцами / А.Н.Щукин. – М.: 1979. – 211 с.

Статья посвящена проблеме преподавания украинского языка как иностранного. В работе речь идет о современных поисках компьютерно ориентированных методов и технологий преподавания украинского языка как иностранного, рассмотрены мультимедийные средства изучения языка.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, мультимедийные средства обучения, речевая деятельность.

The article deals with the study of teaching Ukrainian language for foreign students. This paper is devoted to the search of teaching methods. The work focuses on analyzing of teaching methods, which are used in the process of teaching Ukrainian for foreign students. In this article are considered multimedia tools.

Keywords: Ukrainian language, multimedia tools, speaking activity.